

ЛЮБАР О. О.,
м. Кривий Ріг

ВЧИТИСЯ НА ЗДОБУТКАХ І ВАДАХ ВІТЧИЗНЯНОГО ШКІЛЬНИЦТВА

Останнім часом у суспільстві посилюється інтерес до історії української школи та педагогіки.

На сторінках періодики з'являється чимало праць сучасників, які захоплююче змальовують здобутки вітчизняного шкільництва минулих часів. У таких писаннях, на жаль, відсутній глибокий аналіз діяльності навчальних закладів та педагогічних надбань народу, що у свою чергу не стимулює сучасне покоління освітян до творчих пошуків нових шляхів виховання теперішнього покоління українців.

Про те, що вітчизняна школа розвивалася нерівномірно, що в її поступі були злети і падіння, свідчить аналіз діяльності Києво-Могилянської академії, що функціонувала у 1632-1817 рр. Діяльність її викладачів і студентів сприяла поширенню ідей просвітництва, розвитку української культури, самобутності українського народу, надихала українську людину на боротьбу з колонізацією та окатоличенням, надала подальшого духовного

розвитку українському та багатьом слов'янським народам.

Академія подарувала українському шкільництву низку освітніх традицій, які не втратили свого значення і в наші дні. За весь час свого існування вона була демократичним навчальним закладом. До академії приймалася молодь незалежно від походження і майнового стану, до неї, як всеукраїнського освітнього центру, тягнулася молодь з усіх куточків України. У житті академії мало місце обрання ректора викладачами разом з представниками духовенства й міщанства, вибір учителів з-поміж найкращих випускників академії, вільне обрання учнями класів навчання.

У навчальному процесі використовувалися форми і методи навчання: лекції, диспути, написання анотацій на праці вчених, творчих робіт (рефератів), конкурси-виступи на кращу промову, вірші та ін. В академії добре було поставлене учнівське самоврядування. Учні через своїх уповноважених підтримували дисципліну, чистоту приміщень та інше.

Вихованці академії, навчаючись, проводили значну культурно-просвітницьку роботу поза стінами навчального закладу, були носіями української духовності. Вони співали у церковному хорі, організовували драматичні вистави, інтермедії, вертепи, писали вірші, грали в оркестрі, влаштовували диспути з католицькими та уніатськими богословами, виконували малярські роботи у храмах, навчали дітей у школах «мандрівних дяків» тощо. Така різнобічна діяльність студентів академії позитивно вплинула на формування у них національної свідомості та патріотичних почуттів, а в цілому на виховання духовної еліти українського народу.

Колегія та її наступниця академія готували для України визначних діячів науки, культури, освіти. Тут вчилися і працювали Ф. Прокопович, Г. Сковорода, П. Гулак-Артемівський, Г. Кониський, С. Яворський, державні діячі І. Виготський, І. Мазепа, П. Орлик, І. Самолович, О. Базбородько, А. Милорадович, П. Завадський та інші. Багато випускників академії плідно працювали на ниві не тільки української, а й російської та інших слов'янських культур. Вихованці академії, її визначні діячі А. Сатановський, С. Славинецький, С. Полоцький, Ф. Прокопович, С. Яворський, були найближчими сподвижниками Петра I у проведенні освітніх і церковних реформ. Вихованці Київської академії сприяли створенню у 1687 р. у Москві Слов'яно-греко-латинської Академії, були її ректорами й викладачами. За зразком Київської колегії були створені колегії у багатьох містах України і Росії, засновниками яких були вихованці

Київської академії. Вони заснували навчальні заклади у Чернігові, Харкові, Переяславі, Новгороді-Сіверському, Белгороді, Рязані, Пскові, Воронежі, Іркутську та ін. містах.

Відзначаючи заслуги Академії перед вітчизняною освітою і культурою, варто вказати на недоліки, що мали місце в її діяльності. Останнім часом академія занадто ідеалізується, її історія подається викривлено, без наукового аналізу. Зокрема, замовчуються праці вітчизняних дослідників, у яких ідеться про вади її діяльності. І. Крип'якевич, наприклад, вважає, що прийняття західних зразків (а це сьогодні намагаються приховати від сучасників) Києво-Могилянською академією вплинуло від'ємно на наукову ініціативу наших вчених. Замість самим шукати нових шляхів і самим будувати основи своєї культури, наші професори часто задовольнялися тим, що живцем переносили до нас здобутки заходу, не входячи в те, чи вони для нас відповідні й корисні. Академія відкрила широко ворота західним, латинським впливам, але рівнозначно не продовжувала давніх зв'язків України зі сходом, із Візантією... Через це українська культура почала втрачати свою всебічність, якою визначалася у давніх часах, свою оригінальність і окремішність, а дісталася під непереможний вплив Західної Європи, яку в нас репрезентувала Польща. І хоч Київська академія була живим огнищем культури для цілого Сходу, хоч пливли до неї учні навіть із балканських країн, але для самої України вона дала менше, ніж могла дати (Крип'якевич І. Нове шкільництво // Історія української культури. - К., 1994. - С. 125).

З висновками Крип'якевича не можна не погодитися. Аналіз навчальної літератури, якою користувалися учні й студенти академії, свідчить, що більшість навчальних програм і підручників було взято готовими з університетів Польщі, Чехії, Німеччини та інших європейських держав. Ними користувалися студенти, а викладачі не обтяжували себе новими дослідженнями, переповідаючи лекційні курси зарубіжних професорів, про що не раз згадувалося.

У зв'язку з тим, що академія у всі свої часи працювала під зверхністю київської митрополії, а з 1685 р. під контролем московського патріарха та Синоду, у ній завжди проявлялося схоластичне навчання, тенденції якого посилювалися у 2 пол. 18 ст. Викладання більшості наук носило догматичний і схоластичний характер. Проблеми тогочасного суспільства залишилися осторонь академічних аудиторій. Професор М. Сумцов, наприклад, аналізуючи наукову справу академії, відзначає, що учні всю увагу звертали на форму, а не на суть предмету. Професори все

робили, аби відгородити учнів й студентів від наболілих проблем життя. Так на заняттях з філософії, наприклад, професори полемізували з учнями з питань, чи будуть померлі приймати їжу у потойбічному світі або скільки днів пробув Адам у раю і т. п. І це у той час, коли український народ запрягався у ярмо панщини, здійснювалося закріпачення українського слова, коли в самій академії заборонялося вживання української мови тощо.

Про цей бік діяльності професорів В. Радзикович з боєм констатує: «Прикро вражає в тодішніх проповідях нестача якого-небудь зв'язку з подіями, що потрясли під ту пору життя усього народу, нестача якого-небудь відгомону найважливіших історичних подій. Все-таки цей схоластичний напрям довго утримувався в Україні (Радзикович В. Середня доба // Історія української культури. - К., 1994. - С. 256).

У цій же праці Радзикович відзначає й відсутність національних почуттів у значної частини професорів, які мов «перелітні птахи» кинули батьківщину і працювали на розвій російської культури (Є. Славинецький, С. Полоцький, Д. Туптало, С. Яворський, Ф. Прокопович, С. Калиновський та інші). Все це сталося внаслідок спрямованої з боку російського царату денационалізації академії, що особливо посилилася після знищення Гетьманщини.

Першим, хто здійснив замах на українську мову, був той, хто дав київській колегії право академії - цар Петро I. У 1720 р. він видає Указ про заборону друкування книжок українською мовою. Згодом російська мова (за наполяганням царського уряду) стає мовою викладання, а українська мова у стінах академії забороняється. У 1769 р. Синод наказує відібрати всю літературу, писану українською мовою. Проте до усіх цих акцій насилля більшість професорів і студентів залишилися байдужими. Схоластика, що панує у ті часи в академії, була настільки всепроникливою у думках професорів і студентів, що ті змирилися з поневоленням народу і зрадили його.

Отже, коли мова йде про відновлення традицій академії, треба пам'ятати, що серед них були й ганебні, не варті наслідування. Ними зокрема були: сліпе запозичення іноземних освітніх систем, без урахування національних особливостей освіти і виховання українців, всесильність схоластичної науки, ізоляція навчання від життя свого народу, денационалізація навчального процесу тощо.

Це варто пам'ятати, бо нині владними структурами чиниться опір розбудові національної школи, під виглядом реформ губляться надбаня вітчизняної системи освіти і виховання.

З історії українського шкільництва не можна вибирати окремі моменти, її треба знати, аналізувати і вчитися на ній, аби не робити нових помилок.